

СТАНОВИЩЕ

От: доц. д-р Мария Александрова Попова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултета по журналистика и масова комуникация, катедра „История и теория на журналистиката“

Научна специалност „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Теория на журналистиката и медиите)“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика-Теория на журналистиката и медиите“) в Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Автор на дисертационния труд: Боян Зоран Иванович

Тема на дисертационния труд: **„СОЦИАЛНИ И КОМУНИКАЦИОННИ ОСОБЕНОСТИ НА ТЕХНОЛОГИЧНАТА ЖУРНАЛИСТИКА“**

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №РД 38-145/12.03.2019 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ проф. дфн Анастас Герджиков

1. Информация за докторанта

Боян Иванович е завършил бакалавърската програма „Книгоиздаване“ и магистърската програма „Реклама и публична комуникация“ на ФЖМК, СУ „Св. Кл. Охридски“. В периода между 2016 г. и 2019 г. е редовен докторант в докторската програма „Журналистика (Теория на журналистиката и медиите)“ на ФЖМК, СУ „Св. Кл. Охридски“. В периода на докторантското си обучение участва в различни докторантски семинари, става съавтор на научното изследване, публикувано като електронна книга „Реформи и социална промяна. Ролята на новите медии при изграждането на дневния ред на българското общество“ (2016, Авангард прима), а през учебната 2017/2018 г. води собствена факултативна дисциплина „Медиен мониторинг на социалните мрежи“. Работи като журналист в изданията „24 часа“ и „MobileNews Bulgaria“, основател и главен редактор на технологичната медия „Smart News Bulgaria“, както и технологичен редактор в „HiComm“. Работил е като медиен анализатор в агенцията за специализирани медийни анализи „Perceptica“. В момента е директор „Стратегическо управление и бизнес развитие“ на пиар агенция „Intelday Solutions“.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

2.1. Структура и обем.

Дисертационният труд на Боян Иванович е с общ обем от 297 страници и включва: увод, четири глави, заключение, библиография и приложения. Емпиричното изследване в трета глава се основава на извадка от 1821 текста, докато това в четвърта глава се базира на 878 материала.

2.2. Актуалност на темата.

Дисертацията е посветена на актуалната и важна тема за влиянието, което технологиите имат върху обществото, за начина, по който удовлетворяват нуждите, му, но и изграждат зависимост. Интерпретирана през призмата на технологичната медийна теория, дисертацията очертава границите на нов и малко изследван вариант на специализираната журналистиката, каквато е технологичната журналистика. Нейната цел е не само да информира потребителите за особеностите и качествата на нови технологични устройства, които станаха част от всекидневието на хората, но и да анализира процеса на технологична опосредстваност, която налагат съвременните модели на социално, икономическо, културно и политическо взаимодействие. Концептуалните представи за медиите като продължение на човешките сетива намират потвърждение в настоящето, когато медийната тоталност и технологична зависимост са доминиращи форми както на социалното общуване, така и на индивидуалната себепредстава.

2.3. Цели, задачи, обект, предмет, основна теза и съдържание.

В **увода** докторантът ясно е определил обекта, предмета и целите на своето изследване. **Основната цел** обхваща дефинирането, характеризирането и позиционирането на нов вариант на съвременната журналистика – технологична журналистика, съобразно нейните социални и комуникационни особености, Според докторанта технологичната журналистика представлява „вид специализирана журналистика, чиято основна задача е да транслира трудните за разбиране от широката аудитория послания и да анализира в дълбочина проблемите, свързани с обхвата на технологиите.“ (с.5). Съобразно това е заложена и **основата теза** на дисертацията, а именно, че технологичната журналистика се променя при въвеждането на нови медийни устройства и води до трансформация на целия социум. Като **основен обект** на изследването са посочени технологиите и технологичните продукти, както и наблюдение на начина, по който се отразява тематиката в технологично-ориентираните издания.

Първа глава изследва развитието на медийната технология. С такава цел в текста са изяснени някои от основните концепции за медиите и конкретно разбирането за медиите като комуникационни средства. Застъпени са множество типологизации на медиите според различни формати – от традиционните до тези на модерни автори като Томи Ахонен и Джо Лъдуиг, които въвеждат нови формати като мобилната комуникация, софтуерна комуникация, обогатената реалност като част от познатите медийни формати (печат, радио, телевизия, интернет). Не са пропуснати и по-традиционни медийни теории като двустепенния поток на комуникацията (на Лазерсфелд и Кац) или теорията употреба-удовлетворение. Включени са различни подходи за определяне на медиите като социални институции – плуралистичен подход, при който професионалните и етични стандарти в журналистика се приемат като достатъчно средство за социално утвърждаване и марксисткия подход, който измерва подчинеността на медиите спрямо господстващата идеология. Представени са нови изследвания като тези на британския социолог Джон Томпсън, който дефинира различни варианти на интеракция между индивидите (лице-в-лице, опосредствана интеракция опосредствана квази интеракция), съобразно използването на различни комуникационни средства (разговор, писане на писмо или имейл, разговор по телефона, ползване на книги или масмедии като радио, телевизия и пр).

Важна част от първа глава е историческата и философска оценка на медиите през тяхната технологична същност. С такава цел в дисертацията са изложени класически тези като тези на Платон и Аристотел за ролята и значението на „техне“ и са описани различни съвременни позиции от гледна точка на философията на технологията – инструментализъм (технологиите са неутрален инструмент, ползван от човека), детерминизъм (технологиите контролират човека, а технологичният напредък благоприятства социалната промяна), субстантивизъм (избирането на дадена технология води до приемането на различен начин на живот и формирането на технологично общество) и критична теория (търси средства за управлението на технологиите чрез демократични средства, поради това, че оформят определен модел на живеене). Изследването задълбочава наблюдението чрез проявление на скритите свойства на технологиите и ролята им във всекидневието на всеки човек. Противопоставени са различни представи за значението на технологиите – от разбирането за техния потенциал, който залага на собствените им сили за социален контрол, до изчезването им в бекграунда – „технологичното неосъзнато“, които ги прави невидими за потребителите, свикнали с тяхното постоянно присъствие и

употреба. С такава цел подробно са представени някои от основните твърдения на философа Мартин Хайдегер, както и медийните теоретици Харолд Инис (за баланса между време и пространство, който гарантира успеха на всяко общество) и Маршал Маклуън (за значението, което медиите имат върху обществото и дефинирането им като топли и студени медии според степента на усилие, които човек влага в тяхното ползване). Различните тези са интерпретирани от автора през призмата на технологичната журналистика, има и множество примери. Оформена е известна логическа градация на представените концепции, потърсена е не само връзката с технологиите и медиите, но и имплицитно заложената концептуална връзка между различните теории. Затова и са включени някои проблематични зони като техноцентризма, възприемането на технологията като нещо абстрактно, самоизградено и самоуправляващо се, без да се търси връзката му с човека и обществото. В това отношение интересна проекция представляват описанието на концепциите за любовта към технологиите (Йони ван ден Йид) и за технологичната слепота – привикването към ползването на дадени технологии, за използването на технологичните устройства като средство за манипулация на хората, за отнемане на свободното им време с цел по-активна интеракция с технологиите (чрез възгледите на Тристан Харис). Докторантът приема, че „технологиите произвеждат структура, която привидно хората управляват, но социалният натиск на същата тази структура им отнема от този контрол.“ (с. 90) Затова и „отношенията между човека и технологиите винаги ще са обект на ожесточени научни противопоставяния. Ролята на обикновения потребител на медийни технологии остава в полето на тематичните изследвания и журналистическите интерпретации. Важно е обаче да се обърне внимание не само на научната интерпретация на технологията като средство, като метод, като конструкт, но и на журналистическата транслация на тези послания.“ (с.91)

Именно в полето на журналистиката е насочена **втора глава**, чиято смислова структура е разделена на две подчасти. Първата анализира технологичната журналистика, като е представено нейно определение, потърсена е връзката ѝ с други варианти на специализираната журналистика (като научната и културната журналистика), със спецификите на техническата комуникация и нетехническото писане. Типологизирани са различните роли на техническите комуникатори (транслатор, домакин, приятел, нърд, учител, изследовател, гид), както и вариантите на технологичните издания (традиционни, онлайн, конвергирани технологични онлайн издания). Широко е анализирана темата за обективността и безпристрастността в

технологичната журналистика, проблемите с фалшивите новини и злоупотребата с данните на потребителите. Изследвани са вариантите на технологичните новини (продуктови, бизнес, наръчници, истории, лонгформ статии, ревюта) и спецификите при определяне на техните водещи новинарски стойности. Потърсени са формите на взаимодействие с аудиторията – активното участие на потребителите, промените в поведението на журналистите, повишаването на дигиталната грамотност. Важен аспект е извеждането на някои от основните специфики на мрежовото общество и акцентът, който неговите изследователи поставят върху информацията и мрежовото общуване. Не е пропуснато да бъдат илюстрирани и някои от новите варианти на журналистиката – като автожурналистиката (или рожурналистиката), ролята на технологичните платформи и социалните мрежи за генерирането, оформянето и циркулацията на информацията, проблемите около скандала с манипулацията на потребителски избор, иницииран от „Кеймбридж Аналитика“.

Втората подчаст е насочена към изследване на някои нови форми и средствата за влияние на технологиите в журналистиката. С такава цел са представени нови и интересни концепции като модела на технологичната инклузия, модела на одобрение на технологиите, дифузията на иновациите, унифицираната теория за приемане и ползване на технологиите, модела на мързеливия потребителски избор, теорията на опитомяването и др. Макар всички те да са по-скоро частни теории, ясно демонстрират значението, което технологиите имат за съвременното общество и нуждата от оценка и контрол на потребителския избор. Наблюдението на темата през призмата на журналистиката, в частност, и на по-широките рамки на медийната теория, мениджмънта и потребителския избор позволяват по-детайлното разкриване на спецификите на тази нова и слабо изследвана област, която представлява технологичната журналистика. Анализът е плътен, дават се много и актуални примери от областта на технологиите и технологичната журналистика, изграждат се когнитивни препратки между различни концепции и твърдения.

Трета глава вербализира част от теоретичните конструкции от първите две глави чрез провеждането на представително изследване, направено по поръчка на автора от агенцията за медиен анализ „Перспектива“ през февруари-април 2016 г. То е посветено на начина, по който българските медии отразяват скандала с отказа на американската технологична компания „Епъл“ да декодира телефон на предполагаем терорист, в резултат на което ФБР започва съдебно дело срещу нея. Анализът е подробен и интересен, защото отразява темата не само през призмата на влиянието на

технологиите върху обществото, но и през по-общата и важна тема за свободата на словото, на защита на личните данни и опитите на правителствата и правоохранителните органи да ги ограничават или използват за свои цели. Изследването е богато визуализирано, а резултатите са подробно коментирани.

Четвърта глава съдържа собствено представително изследване на начина, по който българските медии отразяват технологичната проблематика. Контент-анализът обхваща четири онлайн медии – две мейнстрийм: „Капитал“ и „Дневник“ и две специализирани: „Калдейта“ и „Хайком“ за тримесечен период (февруари-април 2018 г.) Адмирации заслужава много подробното и професионално изградено методологическо описание – от дефиниране на изследователския проблем и цели, през план на изследването (възможности и ограничения), мотивация за избора на изданията и тяхно описание, използвани ключови думи и релевантност на изследването, схема на кодиране и причини за избора на съответния наблюдаван период. Резултатите са представени графично и подробно коментирани. Показателите са следните – съотношение релевантни към нерелевантни новини в четирите издания, позитивно, негативно или неутрално отношение към технологиите, заинтересовани страни (бизнес, медии, правителство, частни лица, академичен свят, граждани и други), отношение към икономически сектор (първичен, вторичен и третичен пазар-пазари, услуги) и към сферата на влияние (публична, частна, доброволческа), споменавани компании и тематична насоченост. Направено е сравнение между медиите, но информацията е представена и конкретно за всяка от медиите. Основните изводи са, че медиите симпатизират на технологиите – представят ги активно и обикновено в позитивна светлина. Това се отнася както за масовите, така и за специализираните медии. С предимство се представя информация за големите медийни компании, държавите чрез формите на регулация също се намесват и стават заинтересован участник в процеса на информиране, журналистите и медиите се чувстват социално отговорни да представят и проблемите страни на значимото технологично влияние. Интересът към технологичната журналистика нараства и тя се оформя като самостоятелен подвариант на специализираната журналистика, а технологичните новини се изместват от твърди към меки. Посочва се и нуждата от по-активна намеса при формирането на аналитична оценка на съдържанието. Доминират информации свързани с представяне на софтуерните спецификации и техническите характеристики на устройствата, не толкова на тяхното значение и употреба от обществото.

В **заключението** са формирани съществените изводи от изследването, както и неговите приноси.

2.4. Използвана научна литература.

Библиографията включва 189 източника, от които 23 книги на кирилица, 58 книги на латиница, 46 студии и статии на български език и 62 на английски език.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Докторантът правилно констатира, че значението на дадена технология зависи от възможностите за нейната употреба от страна на обществото. Но публичното репрезентиране на всяко ново технологично устройство и очакванията за неговото приложение оказват влияние върху потребителите – пряко спрямо тези, които се възползват от неговите специфики и косвено, върху всички останали. Поради това технологичната журналистика не може да остане затворена в тесните рамки на специализираните издания, нейните теми, обекти и социални ползи рефлексират върху цялата медийна аудитория. Още по-забележимо е това, когато се анализира способността на технологиите да „изчезват в бекграунда“, поради което, както пише докторантът „в опит да защитят потребителите, свободата на интернет, респективно себе си, медиите често изпадат в ситуация не само да застават на страната на технологията, но и да служат за инструмент на критика на правителствата при всеки техен опит да ограничат ползването ѝ по каквато и да е форма“. (с.258) Същевременно очакванията към уменията и качествата на технологичните журналисти са значително увеличени, доколкото се залага необходимостта от владенето на широк спектър от медийни и дигитални умения. Освен това технологичните теми се приемат за важни, същностни за развитието на обществото и присъстват в съдържанието както на масови и специализирани медии, така и все по-активно в това на качествени, престижни издания.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Основните приноси са свързани както с избора на оригинална и неразработвана тема, така и с начина на нейното осмисляне. Това е първото българско научно изследване, посветено на технологичната журналистика. От една страна то въвежда нейното определение, типологизация на вариантите и ролите на журналистите, анализира медиите с доминиращо технологично съдържание съобразно техните основни белези. От друга страна изследването извежда нов етап в разбирането за

технологична журналистика чрез наблюдение на отразяване на технологичната тема в журналистиката. Това особено детайлно и социологически представително е изведено в двата медийни анализа – при съпоставяне съдържанието на масови и специализирани медии и чрез ключовия случай на сблъсък между технологичната компания „Епъл“ и ФБР.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантът има три публикации по темата на дисертационния труд – две статии и една глава от колективна монография, които отговарят на заложените стандарти за качество.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат е с обем от 25 стр. Той пълно и коректно отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд.

7. Критични бележки и препоръки

При възможност бих препоръчала, текстът да бъде публикуван, за да намери своя по-широк кръг читатели, които да се възползват от неговите теоретични и практически качества.

8. Заключение

Дисертационният труд е посветен на важната, интересна и актуална тема за определянето, характеризирането и развитието на технологичната журналистика, за нейното социално и комуникационно влияние и за значението на технологиите при процесите на обществено утвърждаване. Изследването използва сериозен и научно обоснован аналитичен подход, моделира собствени представителни проучвания и формира интересни заключения. Поради това **убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на БОЯН ЗОРАН ИВАНОВИЧ образователната и научна степен „доктор” по научна специалност „Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика-Теория на журналистиката и медиите“).**

22 април 2019 г.

Доц. д-р Мария Попова